

Олена Літченко

ВИСВІТЛЕННЯ ІДЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ПРЕСІ 50–80-Х РР. ХХ СТ.

У статті аналізується значення педагогічної преси, що відображає ідеї дошкільного виховання. Висвітлюється сучасне бачення науковців на пресу, як історіографічне джерело. Розглядаються історичні передумови розвитку видань дошкільної галузі. Аналізуються бібліографічні довідники, літописи, що дозволяють визначити можливий обсяг пошуку статей по дошкільному вихованню, для подальшого змістового аналізу. На основі отриманих даних звернено увагу на обсяги друкованих матеріалів по означеній проблемі. З'ясовано виключне значення журналу «Дошкільне виховання» у висвітленні питань та провідних ідей дошкільного виховання серед широкого кола читачів. Висвітлюється коротка характеристика видань досліджуваного періоду.

Ключові слова: педагогічний журнал, педагогічна преса.

ХХ століття в Україні характеризувалося стрімким розвитком суспільного дошкільного виховання. Розширення мережі дитячих садків спонукало до підвищення попиту на спеціалістів дошкільного виховання та потребувало розробки змісту роботи з дітьми, що стимулювало розвиток теорії дошкільного виховання в зв'язку з її актуальністю в тодішніх умовах соціально-політичного розвитку.

Розглядаючи вплив преси на розвиток освітньої галузі в історичному аспекті, зазначаємо, що вона виступала потужним і практично єдиним джерелом розповсюдження інформації. У найвіддаленіших куточках нашої країни для освітян особливо цінним було оперативно отримувати інформування про зміни в законодавчій базі, нові ідеї, результати наукових досліджень, методичні розробки та поради.

На сучасному етапі розвитку освіти актуальними стали дослідження раніше накопиченого досвіду навчання, розвитку та виховання молодого покоління. Переосмислення педагогічних здобутків дозволить врахувати кращий досвід при сьогоденному оновленні дошкільної освіти та трансформувати його в сучасних умовах розвитку дошкільної галузі. Важливими є історичні дослідження, що дозволяють розглянути раніше сформовані підходи через призму нових пріоритетів та цінностей минулого етапу. Педагогічна преса в свою чергу виступає цінним джерелом відбиття теорії та практики розвитку системи освіти певного періоду.

Науковці наголошують на цінності педагогічної преси, що відображає етапи розвитку української освіти й стадії генези педагогічної думки. Вона відповідає всім вимогам, які висуваються до джерела

історико-педагогічних досліджень.

С. Лобода стверджує, що періодична преса знайшла свою нішу в історичному джерелознавстві як джерело, що становить широкий матеріал для історичних досліджень практично в будь-якій галузі людської діяльності [6].

А. Пугач зазначає, що педагогічні часописи є складовою загального джерельного масиву періодичних видань, на них поширюються закони науково-публіцистичної творчості, принципи і тенденції розвитку журналістики, проте, водночас, педагогічна періодика – це справжній літопис вітчизняної освіти, синхронне відображення часу, що досліджується [13].

На думку І. Зайченка, преса, починаючи з другої половини XIX ст., була однією з основних форм існування і розвитку суспільної самосвідомості широких верств трудящих мас України, розповсюдження величезної кількості знань, інформації [3].

Безпосередній зв'язок науково-педагогічної преси з соціально-політичним життям Української республіки у 50–80-х роках розглядала Н. Хміль. Вона дійшла висновку, що науково-педагогічна періодика мала фундаментальне значення для налагодження комунікаційних зв'язків між вченими-педагогами та освітянами-практиками, що надавала можливість відстежити розвиток та діяльність вітчизняних педагогічних шкіл, їх міжнародні зв'язки; відображала розвиток основних галузей педагогічної науки, висвітлювала актуальні проблеми виховання і навчання [14].

Дослідженнями історії української преси в цілому займалися А. Животко, М. Романюк, Ю. Тернопільський, П. Федоришин та ін. Історія розвитку педагогічної преси шкільництва досліджувалась І. Зайченком, М. Кухтою, С. Лабою, С. Лободою, А. Пугач, Г. Щукою та ін. Окремі періодичні видання розглядаються Н. Побірченко, Н. Колядою, Н. Хміль. Побіжно в дослідженнях фігурує преса, що висвітлює питання дошкільного виховання як складова педагогічної періодики (М. Романюк, С. Лобода). Проте, педагогічна преса, що висвітлює питання дошкільного виховання не стала предметом спеціального дослідження.

Мета та завдання статті: охарактеризувати педагогічну пресу, в якій висвітлювалися ідеї дошкільного виховання у 50–80-х рр. XX століття.

В історії розвитку педагогічної думки у минулому столітті преса відігравала важливу роль, виступаючи основним засобом поширення теоретичних та практичних здобутків.

З розвитком дошкільної справи з'явилась необхідність більш глибокого висвітлення питання виховання дітей дошкільного віку з загально-педагогічного кола питань. В дослідженнях М. Романюка зазначається про виокремлення видання для висвітлення питань дошкільного виховання на початку XX століття (1911). Ініціатором заснування такого видання стала Н. Лубенець. Журнал отримав назву «Дошкольное воспитание» та проіснував до 1917 року [7].

Важливість преси, як потужного ідеологічного джерела для

виховання молодого покоління, було оцінено в СРСР. Оскільки освітні заклади в достатній мірі не могли забезпечити галузь кваліфікованими кадрами, у зв'язку з шаленими темпами розширення мережі дитячих садків, а кількатижневі курси не дозволяли говорити про кваліфікованих спеціалістів, здатних забезпечити навчально-виховний процес у дитячому садку. Фаховий журнал був найпоширенішим засобом формування світогляду та компетентності працівників дошкільної галузі.

Починаючи з 20-х рр. ХХ століття, знаходимо відповідні відображення означених позицій у доповідях та статтях найвпливовіших осіб влади, які мали відношення до освіти, зокрема дошкільного виховання. Також знаходимо законодавчі документи, що регламентували основні завдання преси у висвітленні основних ідей дошкільного виховання.

А. Бубнов, перебуваючи на посаді народного комісара освіти РСФСР (1929–1937 рр.), зазначав, що в загальному завданні «підвищення культури» радянського громадянина необхідно ставити питання про «виробничу пропаганду». Для цього потрібно використовувати всі засоби: «Надо все, буквально все, поставить на службу этой задачи... Надо, чтобы наши издательства повернулись лицом к этому важнейшему в настоящее время делу. Надо поставить на службу этому и радио, и кино, и все средства массового распространения знаний» [1, с. 100].

Педагогічна преса виступала потужним засобом формування свідомості нової формації суспільства та професіоналізму вихователів дітей дошкільного віку. Н. Крупська, як впливовий член Державної комісії з питань освіти СРСР, зазначала: «Я должна сказать, что наша педагогическая пресса уделяет этому делу (*дошкольному воспитанию – авт.*) не так много времени, как надо было бы. Я взяла журнал наш наркомпросовский «Коммунистическое просвещение» и за весь этот год просмотрела. Ни одной статьи по дошкольному образованию нет. Конечно внимание к этому делу не должно быть ослаблено (1931 р.)». [5] Отже, преса підтримується увагою до дошкільного виховання на державному рівні. У 1931 р. започатковується перший в Радянському Союзі журнал для фахівців дошкільної справи під назвою «За коммунистическое воспитание дошкольников», який випускався по червень 1941 року. З початком Другої світової війни видання журналу припинилось. УРСР довгий час залишилась без достатньої методичної підтримки дошкільних працівників.

З Доповідних записок до Ради Міністрів ЦК КПУ з дошкільного виховання за 1950 рік дізнаємося, що єдиним журналом з питань дошкільного виховання в Радянському Союзі є журнал «Дошкольное воспитание», що виходить щомісяця у РРФСР тиражем 25600 в обсязі 4 друк. аркуша. Ліміт журналу для УРСР складав всього 840 примірників, в той час як у республіці працювало 10 тисяч вихователів. «Ніяких періодичних видань з питань дошкільного виховання ні в РРФСР, ні на Україні більш нема» [15]. Фахівці відчують гостру необхідність у підтримці та підвищенні рівня кваліфікації педагогічних кадрів, що

викликає необхідність у поновленні виходу українського журналу. У звітах про заходи по поліпшенню роботи у дитячих дошкільних закладах як недолік зазначається відсутність «педагогічного дошкільного журналу». Тож чисельні звернення працівників дошкільної галузі щодо необхідності створення регіонального журналу з достатнім тиражем, були задоволені і з 1951 року поновлюється вихід республіканського журналу «Дошкільне виховання».

Постанова Центрального Комітету Компартії України і Ради Міністрів Української РСР від 19 червня 1959 р. № 949 «Про заходи по дальшому розвитку дитячих дошкільних установ, поліпшення виховання та медичного обслуговування дітей дошкільного віку» ставила завдання у 12 пункті: «Доручити редакціям республіканських, обласних, міських і районних газет, журналів «Дошкільне виховання», «Радянська школа», «Радянська жінка» та іншим систематично публікувати матеріали по вихованню та охороні здоров'я дітей, висвітлювати стан розгортання громадського дошкільного виховання в містах і селах, широко популяризувати ініціативу організацій підприємств, установ і колгоспів по створенню дитячих закладів і поліпшити їх роботи, викривати недоліки і перешкоди в цій справі» [4]. Таким чином на законодавчому рівні було регламентовано державну політику стосовно педагогічної преси для працівників дошкільної галузі.

Для аналізу виконання цієї директиви нами було з'ясувати загальний об'єм преси, співвідношення до нього кількості педагогічної преси та кількість статей, що висвітлювали проблеми дошкільного виховання. Це дозволило виявити видання, в яких друкувались статті проаналізувати ступінь їх поширення, коло читачів та дописувачів, систематичність подання матеріалу.

Так аналіз статистичного збірника «Преса Української РСР. 1918–1985» дозволив з'ясувати та відсортувати педагогічні видання досліджуваного періоду для подальшого використання в нашому дослідженні. Статистичні дані свідчать, що в 1950-і роки налічувалось 160 періодичних видань (газети виокремлювались) з них 32 журнали (українською та російською мовами).

У 1960-і роки кількість видань збільшилась до 369, з них 80 журналів, 196 збірників. У 1970-ті роки – всього 523, 103 журнали, 358 збірники. З 1980 по 1985-ті роки кількість періодичних видань коливалася від 198 до 206, журналів від 101 до 107, об'єм збірників скоротився до 16–15.

Видання українських газет з 1950 по 1980 рр. коливалося від 1192 до 1274 видань. Крім того окремо винесені Книжковою палатою УСРСР колгоспні газет з 1960 по 1980 рр. кількість видань коливалася від 2074 до 463 (даних за 1950-ті роки не було знайдено). Таким чином ми з'ясували обсяг обігу видань [11–12].

Важливим для нашого дослідження є пошук бібліографічних довідників «Періодичні видання. УРСР. Журнали» за 1918–1985 роки. З їх допомогою ми намагались виокремити видання, що торкались сфери

освіти в цілому та конкретно дошкільного виховання.

За 1950–1985 рр. журналів «з питань освіти, педагогічних наук, культури і культурного будівництва» налічувалось всього 6, а після 1963 року через злиття двох видань залишилося 5, серед них журнал «Дошкільне виховання». Збірників з 1961 року по 1975 нараховувалось 46, з 1976–1980 року – 22 [8–10].

Аналіз бібліографічних довідників «Періодичні видання УРСР. Газети» 50–80-х рр. свідчать, що з питань освіти видавалася лише одна газета «Радянська освіта». Проте дані результати не дозволили нам вважати наш пошук завершеним та переходити до аналізу, оскільки ми не знайшли вичерпну відповідь на питання, де можуть бути розмішені статті з дошкільного виховання.

Виникла необхідність розглянути бібліографічні видання, що систематизували матеріали журналів та збірників. Найінформативнішим виявився «Літопис журнальних статей» (ЛЖС), що видається з 1936 року українською мовою книжковою палатою УРСР імені Івана Федорова (м. Харків).

«Літопис журнальних статей» – двотижневий орган бібліографії УРСР, в якому розписані: журнали, «праці», «доповіді», «наукові записки», періодичні та нумеровані збірники, літературно-художні альманахи, що видаються на Україні. З числа видань, що розписуються, виключаються: вузьковідомчі видання, реферативні збірники, збірники типу хрестоматій та антологій, інформаційні бюлетні міністрів, управлінь, виконкомів Рад депутатів трудящих та інших установ. З журналів «Україна», «Радянська жінка», «Зміна» та журналів для дітей розписуються тільки художні твори.

До 1960 року літопис виходить один раз на місяць, з 1960 по 1993 – двічі на місяць. Загальна кількість статей у ЛЖС варіювалась з залежності від преписаної в інструкції Книжкової палати кількості журналів, розписаних за рік. Обсяг публікацій та збільшувалась приблизно на тисячу кожного року від 17200–40000 статей (з 1959 по 1980 рр.) «ЛЖС» має 30 основних галузевих розділів, кожен з яких включає підрозділи та пункти, загальна кількість підрозділів – 145, що охоплюють різні напрями в галузях знань.

XXIV розділ «Культура. Освіта. Наука» містить 7 підрозділів, один з яких «Дошкільне виховання», загальна кількість статей з дошкільного виховання складає 115–160 на рік.

З № 18 1972 року змінюється розташування матеріалів «Літопису журнальних статей» у зв'язку з 5-м виданням «Классификация литературы в органах государственной библиографии» (1971). Галузь знань була звужена до «24. Культура. Освіта». Дошкільне виховання як підпункт розділу входить до галузі за номером «24.9.11. Дошкільне виховання».

Дослідивши бібліографічні видання, робимо висновок, що фактично лише журнал «Дошкільне виховання» здійснював підтримку фахівців дошкільної галузі. Проблеми дошкільного виховання вкрай рідко

освітлювались на шпальтах інших видань. За рік, в середньому, згідно з літописом знаходимо 1–2 публікації в періодичних виданнях за тематикою дотичною дошкільному вихованню. Проблеми виховання дітей дошкільного віку висвітлювались у рубриках порад батькам (Наприклад, «Хлібороб України», «Колгоспник України»), рідше знаходимо серед спеціалізованих видань, що торкаються дошкільного виховання через висвітлення специфіки своєї діяльності (Наприклад, «Наукові записки (Наук.-дослід. Ін.-т психології)», «Фізкультура і спорт», «Методика викладання іноземних мов»).

У 1965 році з'являється республіканський науково-методичний збірник Міністерства освіти УРСР «Дошкільна педагогіка і психологія», який виходить протягом 1965–1982 років (12 випусків).

Оцінюючи вплив та особливості періодичного друку досліджуваного періоду, було проаналізовано за редакцією А. Глинкова і С. Моздора «Состояние и перспективы развития научной периодики. Обзор литературы 1964–1974 гг.». Авторами зазначено, що 1/3 усіх наукових публікацій та 70 % інформації, яку використовують фахівці, розміщено в журналах. За принципом відбору статей та періодичністю випусків часописи відрізняються цілеспрямованим підбором статей з єдиним напрямом з суворим регламентом виходу матеріалів (більше 2-х разів на рік), об'єм кожного окремого випуску обмежений, видається у державних або громадських видавництвах. Періодичні видання (збірники) друкують матеріали за звітний період, тому періодичність випусків не сувора, по мірі надходження матеріалів, що поєднуються за довільною тематикою, за об'ємом не мають обмеження, видаються не більше двох випусків на рік. Порівнюючи журнал та продовжуване видання, автори зазначають, що журнал розрахований на ширше коло читачів, а збірник орієнтований на вузьке коло спеціалістів [2].

Преса розширила можливості популяризації основних ідей в освітній галузі серед великого кола не лише фахівців, а і звичайних громадян, оскільки це питання завжди мало певну цільову аудиторію.

Таким чином, пресі відводилось важливе місце у науково-інформаційному процесі, приділялася увагу на всіх рівнях, тому вона мала ефективно виконувати свої журналістські та педагогічні функції. Професійну підтримку дошкільної галузі фактично здійснював лише республіканський журнал «Дошкільне виховання». Оскільки у всесоюзного журналу «Дошкольное воспитание» був надто малий тираж, а газета та інші журнали вкрай рідко публікували матеріали фахівців.

Перспективним, на нашу думку, є вивчення впливу ідей дошкільного виховання на педагогічну практику та аналіз змістового наповнення журналу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бубнов А. С. Статьи и речи о народном образовании / А. С. Бубнов. – М. : Издательство АПН РСФСР, 1959. – 416 с

2. Глинков А. А. Состояние и перспективы развития научной периодики. Обзор литературы 1964–1974 гг. / Глинков А. А., Моздор С. В. – М., 1975. – 40 с.
3. Зайченко І. В. Проблеми української національної школи в пресі другої половини ХІХ – початку ХХ ст. : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 / Зайченко Іван Васильович. – К., 1996. – 414 с.
4. Культурне будівництво в Українській РСР. Найважливіші рішення Комуністичної партії і Радянського уряду 1917–1960 рр. : зб. док. : в 2 т. / Центральний держ. архів Жовтневої революції і соціалістичного будівництва УРСР. – К. : Держполітвидав УРСР, 1960.
5. Крупская Н. К Педагогические сочинения / Н. К. Крупская. Том 6: Дошкольное воспитание; Вопросы семейного воспитания и быта / [под ред. Н. К. Гончарова, И. А. Каирова, И. В. Чувашева ; подгот. текста и примеч. Н. И. Стриевской]. – М. : Изд-во АПН, 1959.
6. Лобода С. М. Періодизація становлення й розвитку української педагогічної преси ХХ століття як віддзеркалення проблеми педагогічної творчості вчителя / С. М. Лобода // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2012. – № 66. – С. 41–47.
7. Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника: показчик видань бібліотеки та літератури про її діяльність: (2006–2009) / НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаника ; уклад.: Л. О. Ільницька, М. З. Литвин, І. В. Морозова, В. М. Мартинович ; авт. вступ. ст. М. М. Романюк ; відп. ред. Л. В. Сніцарчук. – Львів, 2010. – 278 с.
8. Періодичні видання УРСР. 1951–1960. Журнали: бібліографічний довідник. – Х. : Редакційно-видавничий відділ книжк. палати УРСР, 1964 р. – 182 с.
9. Періодичні видання УРСР. Журнали. 1961–1975: Держ. ретросп. бібліогр. показ. – Х. : Ред.-вид. від. Кн. палати УРСР, 1984. – 323 с.
10. Періодичні видання УРСР. Журнали.: 1976–1980: Держ. ретросп. бібліогр. показ. – Х. : Ред.-вид. від. Кн. палати УРСР, 1988. – 157 с.
11. Преса Української РСР. 1918–1975 : науково-статистичний довідник. Х., 1976. – 223 с.
12. Преса Української РСР. 1918–1985 : статистичний збірник / Держ. ком УРСР у справах видавн. і поліграфії і кн. торгівлі, кн. палата УРСР ім. І. Федорова ; кол. укл. Н. В. Погонєць та ін. – Х., 1986.
13. Пугач А. В. Проблеми підготовки вчителя до професійної діяльності в українській педагогічній періодиці (20-ті – початок 30-х років ХХ ст.) : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.01 / Пугач Анжеліна Володимирівна. – К., 2008. – 237 с.
14. Хміль Н. А. Розвиток та функціонування української науково-педагогічної періодици в 50–80-х роках ХХ століття [Електронний ресурс] / Н. А. Хміль // Нар. освіта. – 2008. – Вип. 2. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/NarOsv/2008-2/08hnrads.htm>.
15. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України) ф. 166 оп. 15 том 1, справа 876, арк. 263.